

ARTĂ VOCALĂ SACRĂ ȘI TEOLOGIE
SFINȚI IMNOGRAFI ȘI MELOZI BIZANTINI

Michel Quenot

ARTĂ VOCALĂ SACRĂ ȘI TEOLOGIE
SFINȚI IMNOGRAFI ȘI MELOZI BIZANTINI

*Traducere din limba franceză
de Pr. Ioan-Aurelian Marinescu*

Consilier Patriarhal:

Preot Mihai HAU

Redactor coordonator:

Diacon Andrei HLANDAN

Redactor:

Daniel-Ionuț GHIȚULESCU

Corector:

Justinian CONSTANTINESCU

Tehnoredactare și copertă:

Carla-Janette IONESCU

Traducerea a fost realizată după versiunea originală din limba franceză:
Michel QUENOT, *Art vocal sacré et théologie. Saints hymnographes et mélodes byzantins*, Éd. Orthdruk, Białystok (Polonia), 2017, 200 p., 78 ilustrații color.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

QUENOT, MICHEL

Artă vocală sacră și teologie : sfinți imnografi și melozi bizantini / Michel Quenot ; trad. de pr. Ioan-Aurelian Marinescu. - București : Basilica, 2023
ISBN 978-606-29-0506-4

I. Marinescu, Ioan-Aurelian (trad.)

78

2

© Editura *BASILICA* – 2023

ISBN 978-606-29-0506-4

editurabasilica.ro

editura@patriarhia.ro

Introducere

Sunetele și cuvintele acționează asupra noastră precum culorile. Muzica și cântecul ne informează, ne formează și ne transformă. Ele alină, înalță, mișcă, înnobilează, mângâie, însă pot și să distragă, să adoarmă, să perturbe și să pervertească. Iată importanța lor în viața de zi cu zi, dar și în cea duhovnicească, și prin urmare și în Biserică.

Psalmii Îl laudă din belșug pe Cel Întreit Sfânt. Conștientizarea realității Celui care este „negrăit și necuprins cu gândul, nevăzut, neajuns, pururea fiind și același fiind”¹, căruia mulțimile Îngerilor și ale Arhanghelilor îi cântă veșnic slava (a se vedea textele sfinte, cartea *Apocalipsa* etc.), ne face să reflectăm. Dacă inima cuiva tresaltă în prezența iubitei sale, cu atât mai mult ar trebui ca el să-L îmbrățișeze pe Cel care este mai presus de toată creația văzută și nevăzută și care de acum se arată lumii marcată de prezența Sa mântuitoare.

Când prințul Vladimir al Kievului, la sfârșitul primului mileniu, a dorit să dea un impuls religios poporului rus, el a trimis ambasadori în diferite locuri îndepărtate pentru a se informa despre credința locuitorilor și despre felul în care ei Îl adoră pe Dumnezeu. După diferite întâlniri, trimișii săi, ajunși la Constantinopol, s-au interesat și de credința ortodoxă. În loc

---

¹ *Dumnezeiasca Liturghie a Sf. Ioan Gură de Aur.*

de răspuns, interlocutorii lor i-au invitat la o slujbă în faimoasa Biserică „Sfânta Sofia”, unde frumusețea și profunzimea trăirii liturgice și a cântărilor i-au mișcat profund. Din acel moment, orice altă explicație li s-a părut inutilă, declarând stăpânului lor: „Nu știam dacă suntem în cer sau pe pământ, căci cu certitudine nu există nicăieri în lume o asemenea strălucire și o asemenea frumusețe. Ne este imposibil să v-o descriem, însă suntem convinși că acolo Dumnezeu locuiește printre oamenii care slujesc slavei Lui într-un fel în care niciun cult din lume nu-l poate egala. Căci ne este imposibil să-i uităm strălucirea”. Vladimir s-a convertit la creștinism împreună cu tot poporul său în anul 988.

Acest eveniment memorabil mărturisește cu putere faptul că celebrarea euharistică reprezintă însăși inima sa, centrul prin excelență al Bisericii. Acolo se întâlnesc cerul și pământul, omul și Dumnezeu. Însă, în același timp, se ia în calcul și contribuția unei imnografii și a unei muzici corespunzătoare, precum și a unei interpretări în cadrul unei slujiri autentice, departe de orice duh lumesc.

Nici muzician de carieră, nici compozitor, autorul acestor rânduri a practicat mai mult de 20 de ani cântarea polifonică de tradiție slavă în cadrul unui cor ortodox, înainte să fie pus, printr-un concurs de împrejurări, în fața cântării monodice bizantine francofone. Această trecere în pământ străin a fost o lecție lungă și dură, însă cu satisfacții pe măsură. Să menționăm și faptul că nu a avut niciodată ideea de a abandona într-o zi polifonia pentru cântarea monodică, mai ales pentru faptul că această modalitate de cântare îi părea discordantă, plictisitoare și retrogradă. Doar experiența muzicală în sânul Bisericii și aprofundarea spiritualității ortodoxe i-au schimbat viziunea.

Convergențele dintre imnografie și iconografie motivează această lucrare, deși iconografia este menționată doar

puțin. O legătură de interdependență unește de fapt icoana, chip liturgic al Bisericii Ortodoxe, cu innografia, icoană în muzică și cuvinte a tainei propovăduite în Liturghie. Cu alte cuvinte, icoana se construiește în rezonanță cu textul liturgic rostit, psalmodiat și cântat.

Desigur, inima și duhul profund al Bizanțului se descoperă cel mai bine în arta vocală sacră plină de spiritualitate. Această innografie ocupă un loc unic în literatura mondială. Expresia poetică a teologiei prin intermediul muzicii a exercitat o influență considerabilă asupra lumii latine, iar ca dovadă avem mărturia finului cunoscător, cardinalul Jean-Baptiste Pitra: „Nicăieri poezia nu a primit din partea Bisericii o mai mare onoare decât în patria lui Homer”². Prin specificul ei liturgic, această muzică se cere înțeleasă în acest context, căci cuvintele și muzica sunt de nedespărțit. De aici rezultă că ea scapă criteriilor estetice aplicate în domeniul artelor.

În ciuda reputației sale, civilizația bizantină adună nici mai mult, nici mai puțin decât cele mai bune elemente din diverse tradiții, unindu-le întrucâtva³. Până în secolul al VI-lea, latina joacă rolul de limbă oficială în imperialul oraș Constantinopol, el însuși construit după un model roman, cetățenii imperiului de Răsărit schimbându-și treptat identitatea lor elenă cu cea bizantină sau de creștin.

Atât cântarea gregoriană, cât și cea bizantină își au rădăcinile în cea moștenită de la Sinagogă. Pentru Maxim Kovalevsky

---

² *Hymnographie de l'Église grecque, Dissertation accompagnée des offices du 16 janvier; des 29 et 30 juin en l'honneur de S. Pierre et des Apôtres [Innografia Bisericii grecești, disertație însoțită de textul slujbelor din 16 ianuarie, 29 și 30 iunie, alcătuite în cinstea Sfântului Apostol Petru și a Sfinților Apostoli]*, Imprimeria Civiltà Cattolica, Roma, 1867, p. 23.

³ Vom face referiri spre folos la marele specialist Steven Runciman, mai ales la lucrarea: *Byzantine style and civilization*, Penguin Books, 1975, p. 74.

(†1988), „cântarea gregoriană nu este rezultatul unei simple traduceri în latină a cântării greco-siriace, ci noua naștere a unei cântări care îmbină particularitățile limbii latine cu cele ale mentalității occidentale. Același lucru este valabil pentru cântarea veche slavă și mai ales pentru cea rusă⁴, care, deși izvorâtă din cântarea bizantină, a dat foarte repede naștere unei creații cu totul noi”⁵. Strânsa legătură dintre cuvinte și muzică nu îngăduie o simplă alipire de cuvinte în franceză pe melodia bizantină. Indispensabila adaptare necesită cunoștințe și un talent aparte, de care face dovadă mai ales Andréa Atlanti din Franța, muzician experimentat care întreprinde o lucrare prețioasă în acest domeniu.

Imnografia Bisericii Ortodoxe surprinde prin abundența ei. Din punct de vedere cronologic, ea se dezvoltă mai ales de-a lungul întregii perioade a Imperiului Bizantin, din 330 până în 1453. Această desfășurare de compoziții imnografice de-a lungul a mai mult de un mileniu nu știrbește cu nimic coerența lor duhovnicească, această creație continuându-se până în prezent.

Desigur, Eva C. Topping remarcă cu justete: „Într-o cultură marcată de lipsa de credință, cât de greu este să înțelegem sau doar să luăm în considerare drept literatură sfintele cântări ancorate în credință”⁶. Sperăm să contribuim la această înțelegere.

A săvârși astăzi o slujbă ortodoxă fără muzică vocală ar fi ceva neobișnuit. Fiecare cuvânt este recitat sau psalmodiat, modul în care aceasta se realizează având profunde consecințe. De aceea, este într-adevăr important ca muzica să îmbrățișeze duhul cuvântului.

---

⁴ Acest cântec monodic nu trebuie confundat cu cântarea slavă polifonică actuală, moștenită din secolul al XVIII-lea.

⁵ Maxim KOVALEVSKY, *Retrouver la source oubliée*, Ed. Présence orthodoxe, Paris, 1984, p. 188.

⁶ Eva C. TOPPING, *Sacred song, Studies in Byzantine hymnography*, Light and Life publishing company, Minneapolis, 1997, p. 3.

De la teologia în culori la teologia în muzică și poezie

Fmnologia creștină își are izvorul în prima comunitate întemeiată de Iisus Hristos cu ucenicii Săi. Evangheliștii Matei și Marcu relatează cum, la sfârșitul Cinei celei de Taină, El cântă cu ei un imn mai înainte de a merge în grădina din Muntele Măslinilor. Dacă Sf. Apostol Pavel recomandă comunităților să cânte și să psalmodieze, cartea *Faptele Apostolilor* arată că el însuși făcea acest lucru împreună cu credinciosul său ucenic Sila: „Iar la miezul nopții, Pavel și Sila, rugându-se, laudau pe Dumnezeu în cântări, iar cei ce erau în temniță îi ascultau” (*Faptele Apostolilor* 16, 25).

„În timp ce poeții laici se căzneau să imite vechile modele producând doar versuri corecte, dar sterile, poeții Bisericii au produs o poezie originală, plină de sens și de viață”⁷. Aceste imnuri au fost cântate secole la rând, atât de împărați, cât și de soldații lor, atât de monahi și monahii, cât și de țăranii simpli.

Majoritatea imnografilor au viețuit în mănăstiri sau în cadrul unei biserici, exersându-și arta de poeți teologi în concentrarea oferită de tăcere și de rugăciune, adânciți în contemplarea tainei treimice.

---

⁷ E.C. TOPPING, *Sacred song, Studies in Byzantine hymnography*, p. 17.

Cuprins

Introducere	/5
De la teologia în culori la teologia în muzică și poezie	/9
Muzica și cântarea în Biserică	/17
Muzica bizantină	/32
Cântarea și muzica în viața duhovnicească	/47
Imnografia și tradiția bizantină	/54
Iconografia imnografilor și melozilor	/74
Psalmii și Regele David	/79
Marii imnografi bizantini	/87
Sfântul Efrem Sirul	/89
Sfântul Anatolie din Constantinopol	/97
Sfântul Roman Melodul	/99
Sfântul Sofronie al Ierusalimului	/112
Sfântul Andrei Criteanul	/117
Sfântul Patriarh Gherman I al Constantinopolului	/122
Sfântul Ioan Damaschin	/124
Cosma de Maiuma, numit și Cosma Melodul	/131
Sfântul Teodor Studitul	/141
Sfântul Iosif Studitul	/147
Sfânta Casiana, Casia sau Icasia	/150
Sfânta Teodosia Meloda	/158
Sfânta Tecla Meloda	/162
Sfântul Teofan Mărturisitorul	/165
Sfântul Iosif, imnograful din Sicilia	/176
Sfântul Simeon Metafrastul (traducătorul)	/181

Sfântul Ștefan Savaitul	/184
Sfântul Clement Imnograful	/185
Sfântul Ioan Cucuzel	/186
Alți câțiva	/192
Andrei Pyros „Orbul”	/192
Ilie, Patriarh de Ierusalim	/194
Mihail Sincelul	/194
Sfântul Mitrofan de Smirna	/194
Sfântul Ioan Mavropous	/197
Călugărul Ioan	/198
Palaiologhina monahia	/200
George din Halki	/200
Simon Karas	/200
Concluzie	/201
De același autor	/204

TIPOGRAFIA CĂRȚILOR BISERICEȘTI

Intrarea Miron Cristea nr. 6, 040162, București

Tel.: 021.335.21.29; 0727.320.602

E-mail: secretariat.tipografie@patriarhia.ro

tipografia@patriarhia.ro

cartibisericesti.ro